

ПРИКАЗНИЯТ СВЯТ НА ВОДАТА В ДЕТСКОТО ВЪОБРАЖЕНИЕ – АРТПЕДАГОГИЧЕСКИ ТЕХНИКИ (3-6 Г.В.)

Пепа Иванова Митева
Бургаски свободен университет

THE FABULOUS WORLD OF WATER IN THE CHILDREN'S IMAGINATION – ARTPEDAGOGICAL TECHNIQUES (3-6 YEARS)

Pepa Ivanova Miteva
Burgas Free University

Abstract: *The report presents a creative idea related to the diverse possibilities for interpreting the topic of water from the children's imagination. Water is the stimulus and the artistic means of art (through methods and techniques of art-pedagogy) provoke the materialization of fantastic images. The topic is oriented towards early childhood, in the period 3-6 years and is an option for the educator, psychologist, parent to motivate creativity.*

Keywords: *water, water pools, art, children's imagination, pedagogy and art-pedagogy, education, early childhood 3-6 years.*

Темата за морето и водните пространства е сред значимите аспекти на природо-съобразния начин на живот. Освен в направления като иновации, инфраструктурни и правни, маркетингови и икономически проекти, в морските и речни територии, тя намира важно място и за изграждане на човешката личност. „Синьото развитие“ е сфера, обвързана и с емоционалното, интелектуално и културно наследство на човека, алтернатива на мислене, досег с живота от древността до днес.

Темата за водата и водните пространства е като „машина на времето“, която проектира от митовите до реалността познание, истории, вдъхновение и смисъл. Не защото произходът на живота е свързан с водна среда, а защото днес тя е в основата на интегритета между хората в света, обвързана е също и с наименованието на форума „Черно море – врата и много мостове“.

Изучаването на водата на планетата Земя е инвестиция, която засяга човека от неговото съществуване до днес. Детето формира разбирането си за света именно чрез познаване на средата на живот – сушата, водите, природните явления и т.н. В контекста на темата възниква интерес към възможностите на детското въображение да пресъздаде „приказния свят на водата“ чрез стимула на художествените изкуства, обединени под наименованието „артпедагогика“.

В параметрите на „детско развитие“ психомоторното, перцептивното и познавателното, афективното и социалното развитие имат досег с ефектите на изкуството. Изкуството притежава предимство да въздейства върху личността, което надхвърля възможностите на всяко друго възпитателно влияние. То прониква през сетивата на „малкия човек“ и намира своето място в неговото изграждане. Този мотив е в основа-

та на стремежа ни да представим една тема, която свързва глобалната идея за водата (в частност Черно море) и детското въображение.

Ранното детско развитие оставя ярки следи в по-късните възрастови периоди. Един от водещите фактори е въображението, обвързано и с процесите на мислене. Автори като Фройд (1993), Aucouturier (1993), Bettelheim (1978), Lakan (1998), Piaget (1957), Виготски (1988), Джелдети (1992), Банова (2000), Бояджиева (2010), Петрова (2001), Батоева, Драголова (2006) и мн. др. интерпретират и доказват повдигнатите теми. Ако проследим съвсем накратко отпечатъците, които се наслагват в личността на детето между 3 и 6 г.в., ще се открият някои важни аспекти на влияние. В. Банова (2000), в „Ръководство за изследване на детето“ (под ред. на Б. Минчев и ек.) представя някои характерни особености в развитието, които могат да се синтезират като:

- „единството между психика и тяло;
- неразривната връзка между движение-емоция-мисъл;
- откритието за света „без задръжки“;
- връзката на детето с пространството, обектите и субектите в него – сензомоторна тонико-емоционална основа;
- спонтанната ориентация към играта;
- постепенно стремеж на действието към целта;
- перцептивният синкретизъм;
- символната представа на образите;
- интересът към трансформацията на предметите;
- синкретизмът и егоцентризмът в мисленето;
- стремежът към личностно-социално равновесие;
- изригванията в психосексуалното развитие,,
- първите прояви на социализация и агресивността;
- динамиката на афективното развитие и т.н.“ [9, с.5-13].

Възрастовият период, предхождащ средното детство е интересен за приложение на модели с възпитание чрез изкуство. Този период е белязан от бързи и неочаквани промени и динамиката е уловима по интересен начин – за изследователя, за педагога, за родителя на детето. Именно тези особености правят възможно прилагането на *стандартни и нестандартни методи и техники* на артпедагогика в провокации на въображението на децата.

Възпитанието чрез художествените средства и предизвикване на творчески процес при децата е позната тема в науката. „Симбиозата на педагогиката с изкуството е в резултат на общия фокус, общия език, на който говорят – хуманност и творчество и тяхното превъплъщение“, изтъква Н. Попова (2014). Авторът разглежда интегритета на изкуството и педагогиката като „шанс за приближаване на обучението и възпитанието към потребностите на най-малките“ [12, с.5]. В теоретичен и изследователски контекст се утвърждава доказаното, че изкуството е универсално и неговото приложение при работа с деца е еднакво провокативно както за самите деца, така и за възрастния.

Академично и същевременно в ясен практически план Т. Попов (2004) представя своя концептуален модел за „терапия и профилактика чрез изкуство“, в който фокусира вниманието върху детерминантите на културата и изкуството, арттерапевтичните аспекти във възпитанието, многообразните модели и стратегии на арттерапия и тяхното приложение [13]. В същото време уверено можем да посочим достатъчно доказателства за ефектите на артпедагогика при работа с деца – ориентирани по-конкретно към корекция на поведението, въздействие върху формиране на личността и

възпитателните стратегии с ефекти върху цялостното развитие. В трудове на Медведева (2001), Копытин (2012), Попов (2004), Марчева (2013), Бояджиева (2016), Иванова (2019), Митева (2022) и мн. др. акцент е влиянието на изкуството в педагогическото взаимодействие и личностното развитие на децата. Не само познавателните процеси бележат активност, а креативността, самооценката, комуникативните умения и общуването като цяло [18, 17, 13, 8, 2, 1, 10].

Уместно е да се спомене и влиянието на *„екологическия подход, вариант на системното познание“*, приложен в програмите на детската градина, в „запознаването с живата, неживата природа и социума с човека, като неизменна част от средата [15 с.4-5]. Възпитанието чрез изкуство стимулира познавателните процеси при децата, дава възможност за разширяване на познанията за света и природата, формира навици, разширява комуникативните умения и себепознанието, утвърждава Аз-образа. В разнообразните педагогически ситуации, заниманията с деца в диапазона 3-6 г.в. се редуват с игрови и неигрови дейности. Във всяка от тях могат да бъдат поставяни различни тематични области, сред които е и *темата за водата и нейната роля като природен феномен*. Както подчертава Е. Янакиева (2006), „заниманията провокират създаване на ценностно отношение към самия себе си и средата и имат свой педагогически дизайн, съобразен с конкретните цели и задачи, както и с възрастовите и емоционално-психически особености на децата“ [пак там, с. 28-29]. Интересен аспект от взаимодействието с най-малките и природата подчертава Б. Коммонер (1974). Утвърждава се неусетно идеята за хармонията в живота, където „всичко е свързано с всичко“ [16]. Процесът е съпътстван неизменно от *въображението*, което в разглеждания възрастов диапазон се развива динамично, особено в/чрез игра. Л. Виготски (1982) го определя като „творческа преработка на преживяното“ и акцентира стремежа към „съчиняване на истории“ в които границите между въображаемо и реално често се размиват [5, с.12].

В този смисъл, въображението и креативността у децата в детската градина могат да се стимулират по различен начин – занимания с познавателни цели, занимания с екологосъобразно отношение и поведение към различните екосистеми и тяхното взаимодействие и др., приложени чрез средствата на артпедагогика. Подобна организация откроява познанието за ролята и значението на водите в природата, световния океан и в частност в Черно море.

В изследване на В. Панчева (2022) за създаване на вълшебни приказки от деца в алтернатива на агресивното поведение, авторът изтъква, че „не съществува художествено възприемане без реакция, без отклик от възприемащия, без той да участва, без да чува, да вижда, да чувства, да мисли ... и няма художествено възприемане без творчество – всяко възприемане на една творба означава фактически нейното пресъздаване, претворяване в съзнанието на възприемащия [14].

Темите за околната среда присъстват и са неизменна част в стандартите на българското образование и възпитание в детската градина. Наредба №13 за гражданско, екологично и интеркултурно образование на МОН регламентира стандарти за формиране у децата на екологична култура, съзнание и поведение относно екологичните закони и природни ресурси – тяхното опазване, използване и постигане на равновесие [20].

В тематичните разпределения по образователно направление „Околен свят“ са представени рамкови изисквания за области на компетентности в предучилищното образование – знания, умения и отношения в резултат обучението на децата в различните възрасти на детската градина.

Педагозите разработват *педагогически ситуации*, които свързват глобалните теми за природата и заобикалящия свят със света на детето. Обзор на показаните материали в дигиталното пространство разкрива многообразие от възможности за пресъздаване на реалността през подходящи подходи, техники и инструменти, способни да събудят детското въображение и да пресъздадат по достъпен начин съществуващата реалност [19].

В примерни годишни разпределения на детската градина, предложени в някои български издателства (виж „Просвета“), тематичните програми на I-IV група предлагат методически провокации за опознаване на социалната и природна среда „Околен свят“, където място намира и темата за водата [23]. С въпроси: „Как детето възприема водата? Какво е отношението му към света на водата? Вълшебствата на водата в ледени шушулки, пара“ и мн. др. учителят с помощта на съвременни дидактически средства дава възможност да се разкрие необятния свят в представите на детето. Автори, които поставят акценти в темата екология и въображение в детското развитие и обучение са Иванова (2007), Картушина (2010), Коломина (2005), Данчева (2009), Найбауер (2013) и др. По този начин малкият човек се докосва и става част от реалността, събужда любознателността си и се учи как ефективно да участва в този вечен обмен и кръговрат на природата.

Темата на доклада цели да събуди интерес към възможностите на артпедагогика (с нейните ресурси) към един нестандартен начин за представяне и опознаване на водата и мистиката на Черно море. Зависимостите в тази необятна екосистема са безкрайни и едно изследователско дирене не е достатъчно да покрие всички интересни аспекти. Тук фокусът е насочен към *детето, приказния свят на водата и въображението*, което може да я разкрие в най-различни образи, цветове и нюанси именно чрез инструментите на артпедагогика – като изображения, като цветове, звуци, движение, като вълшебни герои и приказни, фентъзи образи и истории.

Вплитането на темите за водата и Черно море с флората, фауната и всичко прилежащо от природата заедно с него е още по-широка възможност да се обвърже света на водата с Вселената. Така се постига единство, за което науката повелява и предполага/доказва, че всичко около нас е свързаност, без която не е възможно съществуването ни.

Артпедагогика с конкретните си цели и задачи е възможност учителят да обогати своята тематична програма в областите на „Околен свят“. Упражненията и техниките могат да се прилагат цялостно, като вградени в единица или отделно като детайли, приложени в определената педагогическа ситуация. Артпедагогическите техники и арттерапията са изучавани и са с доказано въздействие във възпитателните стратегии и педагогическия процес като цяло.

Необходимо условие за използване на отделните техники е професионалната компетентност на учителя, придържане към изискванията и целите на артпедагогиката и нагласата за творчество. За да изпълни педагогическите цели, структурата на занятието изисква да има ясно поставена тема, задачи, работни материали и инструкции за участниците [10]. Материалите за артпедагогика са достъпни и съобразени с дейностите – рисувателни (моливи, пастели, тебешери, флумастери, бои, вода); пластични (пластилин, глина, тесто, пясък); за работа върху повърхности (листи, картон, фолио, хартии, целофан, стени, стъкло), инструменти (лепило, тиксо, четки, ножници, чашки) и др. [пак там, с.154]. Предимството на артпедагогика е възможността да се приложи в реална природна среда, като артритрийт (упражнения на открито).

Предложените тематични предизвикателства могат да се изпълнят с техники от различни видове артпедагогика/арттерапия, съчетани с интерактивни методи и техники. Целите тук са възпитателни, корекционни, образователни, изследователск: изотерapia (рисуване, лепене, декорация, упражнения с пясък), имаготерapia (образ и театър с маски, костюми, ролеви игри), музикотерapia (пеене, звуци, вибрации), драматерapia (приказки) и кинезитерapia (танци, хореография, ритми). Идеята е с различни изразни средства на изкуството да се пресъздадат образи на водата и нейните обитатели, средата около нея и възможностите за взаимодействие [10, с.80]. Изборът на тема за водата и дизайн в занятието предполагат включване на кратко предисловие - запознаване с понятията и асоциации към тях (в случая „вода“, „море“, „Черно море“, „морски обитатели“ и др.) с цел психогимнастика (асоциации, визуализации и др.) на участниците и настройка, съобразено с възрастовите особености.

В Таблица 1. са показани варианти на примерни теми и техники от артпедагогика, чрез които могат да се съставят *упражнения*, отнесени към водата и Черно море. Използват се рисунки, апликации, ролеви игри, пеене/звуци (тропане с крака, пляскане с ръце, барабанене по повърхност, по предмети), двигателни игри, пърформънс, кулкен театър, вълшебни приказки и т.н. (виж Таблица 1.).

Темите за приказния свят на водата, приложени чрез техниките на изкуството и арттерапия в детската градина са начин малките пътешественици да опознаят света, екосистемите в него и самите себе си. Те са провокация към креативността на учителя и родителите. Целта на упражненията е не само развиваща въображението. Тя стимулира познавателните умения като цяло – вниманието и концентрацията, мисленето, паметта и др., „генерира идеи и стратегии за тяхното осъществяване“ изследователските умения, любопитството и емоционалната експресия [22].

Таблица 1. Примерни теми и техники от артпедагогика, свързани с водните пространства

№	Примерни теми	Рисуване, лепене, декорация	Театър, роли, маски	Музика, звуци	Приказки, истории	Ритми
1	Морето – радостно, тъжно, сърдито, гневно.	v	v	v		v
2	Животът на една водна капка (или снежинката, която се превърна в капка).	v			v	
3	Облакът, неговата сълза и морето.	v	v		v	
4	Черно море през деня и нощта.	v			v	
5	Историята на едни вълшебни морски камъчета, които се превръщат в лодка, кораб, морски фар, водорасло.	v				

6	Вълшебствата на Златната рибка.	v			v	
7	Веселите игриви пясъци.	v				
8	Наколно жилище в морето – кой живее там?	v			v	
9	Животът в един приказен аквариум.	v			v	
10	Ако рибките говорят, какво ще разкажат, а какво ще изпеят? Как танцуват рибките?			v	v	v
11	Рисувай върху морски камъчета (миди).	v				
12	Приказка за важната медуза и морското конче.		v		v	
13	Слънцето и леденото царство.	v			v	
14	Танцът на раците (на жабите).		v			v
15	Историята на една морска звезда.	v	v		v	
16	Картина върху вода.	v				
17	Солена картина.	v				
18	Звуците и танцът на един весел капчук.			v		v
19	Тайните на една бисерна мида.	v		v		

Литература:

1. Арттерапия по мяра. Съставител Александра Иванова., НБУ, 2019.
2. Бояджиева, Н. Принципът за възпитание, образование и терапия чрез изкуство в България (Развитие и актуално състояние). Pedagogy Volume 88, Number 8., 2016.
3. Бояджиева, Н. Арттерапия в научните изследвания и университетското образование на помагащите професии. Сп. Съвременна хуманитаристика, бр. 2., 2010.
4. Виготски, Л. Въображение и творчество на детето. С., 1988.
5. Виготски, Л.С. Въображение и творчество на детето. С, 1971., с.12.
6. Витанова, Н., М. Якова. Играта на децата от предучилищна възраст. С., 1991.
7. Джелдети, А. Психология. Изд. Просвета., 1992.
8. Марчева, П. Възможности на изкуството за приобщаване на деца със специални образователни потребности към условията на съвременен педагогически процес. Научни трудове на русенски университет, Том 52, серия 6.2.-44., 2013.
9. Минчев, Б. и ек. Ръководство за изследване на детето, Част 1, С., 2002, с. 5-13.
10. Митева, П. Емоционална интелигентност и управление на професионалния стрес при учители. Артпедагогика – стратегии и техники. С., 2022, с. 80.
11. Петрова Е. Предучилищна педагогика. ВТ., 2001.
12. Попова, Н. Възпитанието чрез изкуство в началния етап на образование, С., 2014, с.5.

13. Попов, Т. Терапия и профилактика чрез изкуство. С., 2004.
14. Стоянова, В. Методическо пособие „Наръчник за писане на вълшебни приказки“. Сб. Международна конференция за СНТ, БСУ 2022, под печат.
15. Янакиева, Е. Форми за организация на екологическото възпитание в детската градина. Бл., 2006, с.4-5.
16. Коммонер Б. Замыкающийся круг. Л., 1974.
17. Копытин, А. Теория и практика арт-терапии. Изд. Питер, 2012.
18. Медведева, А., Ю. Левченко и др. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании, М., Издательский центр „Академия“. 2001.
19. http://izkustva.net/pdfs/Okolen_svyat_2grupa.pdf?msclkid=6c3174f3cec311eca973a80de7e3e96a, 5.5.2022.
20. <https://www.ruo-sofia-grad.com/wp-content/uploads/2019/08>, 5.5.2022.
21. <https://ucha.se/watch/10586/vodata>, 7.5.2022.
22. http://bg.housepsych.com/voobrazhenie_default.htm?msclkid=85cd2992cf0311ecafb69a4b9b8c6556, 6.05.22.
23. <https://www.prosveta.bg/primerni-godishni-razpredeleniya-zadetskitegradini?msclkid=038202c0cebd11ec9cd8e13c8577cae0>, 11.05.2022.